

UNUDULMAZ ALİM VƏ NƏCİB İNSAN

Ən böyük hörmətə, ən yüksək ehtirama layiq olan əsl xeyirxah insan adının ləyaqətli daşıyıcılarından biri Səlvər Rıza oğlu Aslanovdur. Azərbaycan tarix elminin inkişafında, ali təhsilin idarə edilməsində xüsusi xidmətləri olan, respublikanın ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edən görkəmli alim, özünəməxsusluğu ilə seçilən humanist mahir pedaqoq olan Səlvər müəllim yüksək insani keyfiyyətləri və xeyirxahlığı ilə seçilən ziyalılardan idi. Onun şəxsiyyətinin bütövlüyü, bənzərsizliyi hər kəslə ünsiyyətdə, həmkarları və tələbələri ilə rəftarında bütün aydınlığı ilə əks olunurdu.

Səlvər Rıza oğlu Aslanov 1930-cu ildə Bakı şəhərində qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. 1949-cu ildə Şamaxor şəhər orta məktəbini, 1954-cü ildə M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirmişdir.

1954-cü ildə V.İ.Lenin adına muzeyin Bakı filialında əmək fəaliyyətinə başlamış, 1955-1958-ci illərdə respublikanın komsomol orqanlarında fəaliyyət göstərmiş, 1958-1960-cı illərdə Ümumittifaq Lenin Kommunist Gənclər İttifaqı Mərkəzi Komitəsində təlimatçı, 1960-1961-ci illərdə Azərbaycan Kommunist Gənclər İttifaqı Mərkəzi Komitəsinin katibi işləmişdir. Yüksək erudisiyası və təşkilatçılıq bacarığı sayəsində 1962-ci ildə Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsində təbliğat-təşviqat şöbəsinin müdiri vəzifəsinə təyin edilmiş, 1963-1964-cü illərdə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Zaqafqaziya bürosunda təlimatçı, 1964-1966-cı illərdə Bakı şəhər Partiya Komitəsinin katibi vəzifələrində işləmişdir.

Professor S.R.Aslanov 1966-1973-cü illərdə D.Bünyadzadə adına Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunun rektoru olmuşdur. 1974-1979-cu illərdə Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun partiya tarixi kafedrasının müdiri, 1989-cu ilə qədər həmin kafedranın professoru, 1989-1994-cü illərdə həmin institutun rektoru vəzifəsində çalışmışdır.

S.R.Aslanov 1966-cı ildə "Azərbaycan Kommunist Partiyasının müharibə ərafəsi beşilliklərdə Respublika sənayesinin inkişafında mübarizəsi (1928-1941)" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. Onun "Azərbaycanda sosialist sənayeləşdirilməsinin həyata keçirilməsi uğrunda mübarizə", "Azərbaycan sosializm quruculuğu yollarında", "Azərbaycan gəncləri yeddillik planının həyata keçirilməsi uğrunda mübarizədə" elmi əsərləri, həmçinin çoxsaylı elmi-puplisistik məqalələri müxtəlif elmi nəşrlərdə dərc olunmuşdur.

O, SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyində tədris-metodik şuranın, Sovet Sosioloqlar Assosiasiyasının və SSRİ Jurnalistlər İttifaqının üzvü olmuşdur. Bir sıra iri monoqrafiya və kitabların, 280 çap vərəqindən çox elmi əsərin müəllifidir. S.R.Aslanov tarix elmləri doktoru, professor, AMEA-nın müxbir üzvü idi. Moskva, Leningrad, ABŞ, İraq, Kuba, Qvineyada keçirilən ümumittifaq və beynəlxalq konfransların, simpoziumların fəal iştirakçısı olmuşdur.

S.R.Aslanov yeddinci çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin, VII-VIII çağırışlar Bakı şəhər Sovetinin deputatı olmuşdur. 1991-1995-ci illərdə müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin deputatı seçilmişdir.

S.R.Aslanov Vətənin "Şərəf nişanı" ordeni, SSRİ XTNS-in Qızıl medalı, Azərbaycan SSR Xalq Təhsili Nazirliyinin, SSRİ və Azərbaycan SSR "Bilik" cəmiyyətlərinin fərmanları ilə təltif edilmişdir.

Bu dünyada hərənin taleyinə bir ömür payı düşür. Bu əvəzsiz payın günlərini, illərini hərə öz bildiyi kimi yaşayır. Xeyirxah iş görənlər xalqın gözündə yüksəlir, nəcib əməl sahibinə çevrilirlər. illər bir-birini əvəz etdikcə, isə unudulmayan insana çevrilərək daim ürəklərdə və xatirələrdə yaşayırlar. Belə insanların həyat yolunu araşdırmaq, ömür kitabını vərəqləmək hər bir şəxs üçün mənəvi borca çevrilir.

Akademik Y. Məmmədliyev adına mükafatın laureatı olmuşdur.

S.R.Aslanov elmi-tədqiqat işləri ilə təşkilatçılıq fəaliyyətini özündə birləşdirən elm adamlarından idi. O, Azərbaycanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında yaxından iştirak edirdi.

Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunda rektor işlədiyi dövrdə o, əsas elmi istiqamətini — sənayeləşdirilmə probleminin tədqiq edilməsini davam etdirmişdir. Bu dövrdə iqtisadi tarix və sosiologiya problemləri məsələlərinə daha çox diqqət yetirmişdir. Professor bu illərdə respublikada və onun xaricində irihəcmli monoqrafik əsərlərin yayılmasına ciddi əhəmiyyət vermişdir. O, 1969-cu ildə Moskvada nəşr olunmuş kollektiv monoqrafiyanın müəlliflərindən olmuşdur. Hələ 1971-ci ildə Sovet hakimiyyəti yaranmasından bəhs edilən dövərə qədər Azərbaycan sənayesinin inkişafını "Sovet Azərbaycanı - sənaye respublikası" adlı monoqrafiyasında açıb göstərmişdir. Monoqrafiya elmi və siyasi ictimaiyyətin geniş marağına səbəb olmuşdur. Elə həmin ildə Moskvadakı "Ekonomika" nəşriyyatı onun SSRİ-nin yaranmasının 50 illiyi ilə əlaqədar yeni monoqrafiyasını çapdan buraxmışdır.

S.R.Aslanov Azərbaycanda dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra tarixi keçmişimizə yeni baxış imkanlarının yaranması ilə əlaqədar 1999-cu ildə nəşr olunmuş "Azərbaycan çoxmillətli dövlətin tərkibində: nailiyyətlər və deformatsiyalar, suverenlik uğrunda mübarizə" adlı monoqrafiyasında 1920-1941-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafını milli məfkurə işığında tədqiq etmişdir. Monoqrafiyada Aprel istilası və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Sovet Rusiyası tərəfindən süquta uğradılması, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün pozulması, Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin son olması 20-30-cu illərdə Sovet Azərbaycanda sosialistcəsinə dəyişikliklərin həyata keçirilməsində yol verilmiş əyintilər və zorakılıqlar, neft hasilatının mərkəzin tələblərinə uyğun planlaşdırılması, Azərbaycanda inzibati-amirlik sisteminin formalaşması və kütləvi repressiyaların həyata keçirilməsi mühüm sənədlər əsasında tədqiq olunmuş, həmin dövrdə bütün məsələlərin SSRİ-nin mərkəzi orqanları tərəfindən dikte edilməsi, siyasi, iqtisadi və hüquqi hakimiyyətin mərkəzləşdirilməsi tarixi faktlarla araşdırılmışdır.

Həmin monoqrafiya tarixə yeni baxış və müasir milli məfkurə baxımından tədqiq olunmuş əsərdir. 70 il hökm sürən totalitar sovet rejiminin xalqa zidd siyasəti, bürokratik dövlətin ölkənin bütün strukturlarına nəzarət etməsi, əsassız repressiyaların keçirilməsi və onun xalqımıza baha başa gəlməsi məsələləri monoqrafiyanın məğzini təşkil edir. Müəllif yazır ki, 1930-1950-ci illərdə SSRİ-də 3 milyon 800 min adam qanunsuz repressiyaya məruz qalmış, onlardan 800 minə yaxını güllələnmişdir. Azərbaycandan isə 80 mindən çox adam repressiya qurbanı olmuşdur. Kitabda həmçinin Azərbaycan iqtisadiyyatının qurucusu kimi milli tariximizdə dərin iz qoymuş ümummilli lider Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərliyi dövründə əvvəlki illərdən fərqli olaraq yalnız neftçixarma sahəsində deyil, iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişaf etdirilməsi sahəsində görülmüş böyük quruculuq işlərinin işıqlandırılması təqdirəlayiqdir.

S.R.Aslanov həyatı boyu yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması üçün də fədakarlıqla çalışmışdır. Onlarca elmlər namizədi və elmlər doktoru yetişdirmişdir. Pedaqoji universitetdə tarix ixtisası üzrə müdafiə şurasının sədri olmuşdur.

1966-cı il fevralın 10-da SSRİ Nazirlər Sovetinin Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunun (hazırkı Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti) yaradılması haqqında qərarı əsasında respublika hökumətinin müvafiq qərarı ilə Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutu (

AXTI) 1966-cı il sentyabrın 1-dən fəaliyyətə başladı.

1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycan xalqının böyük oğlu, ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçilməsi ilə respublikamızın həyatında olduğu kimi, ali təhsil sahəsində də kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliyi baş verdi, ali təhsil müəssisələrinin şəbəkəsi genişləndi, yüzlərlə yeni kafedra açıldı, yeni ali məktəblər yaradıldı. Nəticədə, 1969-cu ilə müqayisədə 1980-ci illərin əvvəllərində respublikada ali məktəblərin sayı 12-dən 17-yə, burada təhsil alan tələbələr sayı isə 70 mindən 100 minə çatdırıldı. Əgər 1969-cu il üçün respublikadan kənar təhsil almağa 47 nəfərin göndərilməsi planlaşdırılırdısa, 80-ci illərin əvvəllərində bu rəqəm hər il 1000-1400 nəfər təşkil edirdi. Bu dəyişikliklər AXTI-nin fəaliyyətində də özünü göstərdi. Respublikanın ali məktəblərində tədrisin təşkili, müəllimlərin dərslərini yüklərinin strukturu, müəllimlərin, məşğələ, laboratoriya dərslərinin nisbəti, tədris planlarının fənn proqramları ilə uyğunluğu, dərslər və dərslər vəsaitlərinin hazırlanması ilə bağlı sərəməli iş aparıldı.

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti eməyin iqtisadiyyatı və təşkili kafedrasının müdiri, əməkdar elm xadimi, iqtisad elmləri doktoru, professor, Tofiq Quliyev o dövrü belə xarakterizə edir: "1971-ci il martın 23-24-də Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunda təşkil olunmuş ümumittifaq konfransı elmi-tədqiqatların səmərəliliyinin artırılması məsələləri ilə yanaşı, tədrisin təşkili ilə bağlı aktual problemlərə həsr olunmuşdu. Bu konfrans ölkədə bu cür məsələlərə həsr olunmuş ilk elmi forumlardan biri idi. Həmin konfrans Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunda elmi-texniki potensialın tanınması ilə əlaqədar hadisə idi. 70-ci illərin əvvəllərində ixtisas auditoriyaları, tədris filmləri nümayiş etdirilən kino-zal, texniki vasitələrdən istifadə etməyə yardım göstərən xüsusi laboratoriya yaradıldı. Kafedralarda diaproyektorlardan, epidioskoplardan geniş istifadə edildi. Elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasında ən sərəməli yolu olan aspirantura təhsilinə xüsusi diqqət yetirilirdi. İnstitutun yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrlara olan ehtiyacının ödənilməsi məqsədi ilə xüsusi perspektiv plan hazırlanmışdı. 1967-ci ildə institutda cəmi 16 aspirant təhsil alırdısa, 1973-cü ildə aspirantların sayı 87-yə çatdırılmışdı. Bir çox ixtisaslar üzrə aspirantlar Moskva, Leningrad, Kiyevin ali təhsil ocaqlarında məqsədlə formada təhsillərini davam etdirirdilər. Müəllimlərin elmi-tədqiqat xarakterli işlərinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Dissertasiya müdafiələri institutda fəaliyyət göstərən müdafiə şuraları ilə yanaşı, elmi-tədqiqat institutlarında və İttifaqın nüfuzlu ali məktəblərində aparılırdı. Yeni fəaliyyətə başlayanda -1966-cı ildə institutda 3679 tələbə təhsil alırdısa, 1971-ci ildə tələbələr sayı 9045 nəfərə çatmışdı."

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti Azərbaycan tarixi kafedrasının müdiri, tarix elmləri doktoru, professor, dövlət mükafatı laureatı, əməkdar elm xadimi Süleyman Məmmədov S.Aslanovun Pedaqoji Universitetdə rektor olduğu dövrdəki fəaliyyətini belə xatırlayır: "Professor Səlvər Aslanov rektor olduğu dövrdə gənc alimlərə xüsusi diqqət göstərmiş, 50-yə qədər elmlər namizədi tədris-köməkçi vəzifəsindən müəllim vəzifəsinə keçirilmiş, müəllimlərin mənzillə təmin edilməsi sahəsində mühüm işlər görmüşdür. O, müəllimlərin sosial şəraitinin yaxşılaşdırılması qayğısına qalırdı. Deputat səlahiyyətlərindən və şəxsi nüfuzundan istifadə edərək illərlə tikintisinə başlanılmış kooperativ evi plana saldırmış, Respublika Nazirlər Sovetinin köməkliyi sayəsində 9 mərtəbəli yaşayış binasının tikilərək başa çatdırılmasına və xeyli sayda müəllimlərin mənzillə təmin olunmasına nail olmuşdur. Pedaqoji kollektivin 100-dən artıq üzvünə Şüvə-

lan və Dübəndi yaşayış sahəsində bağ sahələri verilməsini təşkil etmişdir.

Mənfur erməni qonşularımızın Azərbaycanın əzəli və tarixi torpağı olan Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan ayrılması üçün məkrli separatizm niyyətlərinin baş qaldırdığı dövrdə Şuşa şəhərində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Şuşa filialının yaradılması və filialın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi sahəsində mühüm işlər aparmış və bu məsələ ilə əlaqədar bir neçə dəfə Dağlıq Qarabağda olmuşdur. Milli Məclisdə fəaliyyət göstərdiyi dövrdə Dağlıq Qarabağla bağlı deputat qrupunun rəhbəri kimi Moskvada ovaxtkı SSRİ-nin bir sıra rəhbər orqanlarında və mətbuat mərkəzlərində görüşlər keçirmiş, Azərbaycan xalqının haqq işini müdafiə istiqamətində çıxışlar etmişdir.

Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində erməni separatizminin tüğyan etdiyi bir dövrdə Pedaqoji Universitetin ibtidai hərbi təhsil və bədən tərbiyəsi fakültəsində təhsil alan tələbələrle Qəbələ rayonu ərazisində Türkiyə Respublikasından gəlmiş hərbi zabitlərin təlim keçmələrinə xüsusi diqqətlə yanaşmış, təlim zamanı tez-tez Qəbələ rayonunda tələbələrle görüşlər keçirmiş və onlarla vətənpərvərlik ruhunun yüksəldilməsi istiqamətində söhbətlər etmişdir".

Səlvər Aslanovun təşəbbüsü ilə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutu universitet statusu almışdır. Onun rəhbərliyi dövründə ADPU-nun dünyanın qabaqcıl ali məktəbləri ilə əlaqələri genişlənməmişdir. Türkiyənin İstanbul Universiteti ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq müqaviləsi bağlanmış, Çexoslovakiyanın Ostrova Universiteti ilə elmi-mədəni əlaqələr qurulmuş, Türkiyə, ABŞ, Polşa, İran İslam Respublikası və dünyanın bir çox başqa ölkələrindən dəvət olunmuş görkəmli alimlərlə görüşlər keçirilmiş, onların təcrübəsini öyrənmək, birgə elmi-tədqiqat aparmaq sahəsində əməkdaşlığın hüdudları xeyli genişlənməmişdir. Özü-nün mənəli ömür yolu ilə və insanlara daim qayğı göstərməkdə nümünə olan Səlvər Aslanov bütün fəaliyyəti öz xalqına fədakarlıqla xidmət göstərməsiylə səciyyələnilir. Görkəmli simalardan biri olan Səlvər Rıza oğlunun şəxsiyyəti xeyirxahlıq, əməksevərlik, insanlıq, qayğıkeşlik keyfiyyətlərinin bariz nümunəsidir. O, həm dərin biliyə malik tədqiqatçı alim, həm də insanlara daim qayğı göstərməyi özünə mənəvi borc hesab edən xeyirxah insan idi. Elə bir insan tapılmaz ki, nə vaxtsa ona müraciət etdikdə ondan köməklik görməsin. Səlvər müəllim olduqca keşməkeşli mənəli ömür yaşamışdır. Mahir təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik olan professor S. Aslanov gözəl pedaqoq, tədqiqatçı alim kimi də böyük nüfuzlu malik olmuşdur. Siyasi tarix kursu üzrə dərslərlərin müəlliflərindən biri olmaqla yanaşı öz tarixi əsərləri ilə şöhrət qazanmışdır. Akademik Y.S.Kukuşkin və akademik O.Polyakov demişlər: "Azərbaycanın görkəmli tarixçisi professor S.R.Aslanovun adı elmi ictimaiyyətə yaxşı məlumdur. Elmi əsərləri, elmi təşkilatçılıq və tədris-pedaqoji fəaliyyəti ona böyük nüfuz qazandırmış".

Müxtəlif vəzifələrdə çalışmış Səlvər Aslanov olduqca sadə və qayğıkeş, ləyaqətli və mərd insan idi. Allah onu sanki yaxşılıq üçün yaratmışdı. Rəhbərlik etdiyi kollektivin hər bir üzvünə xüsusi diqqət yetirər, köməklik edərdi. S.Aslanov mərd, məğrur, ləyaqətli insan olub, milli-mənəvi dəyərlərini, azərbaycançılıq idealarını yüksək qiymətləndirirdi. Onun iştirakı ilə keçirilən yığıncaqlar, məclislər adamlarda yüksək ruh, şirin ovqat yadardır.

S.Aslanov millətine, dövlətinə, kökünə, ailəsinə çox bağlı şəxsiyyət idi. Uca tanrı hərəyə bir ömür payı verir, Səlvər müəllim də bu ömür payını ləyaqətlə yaşadı. Belə ləyaqətlə ömür yaşamaq heç də hamıya qismət olmur. İnsanlıq aləmində yaxşı nə varsa, hamısını elədi, özü də namusla, vicdanla, xeyirxahlıqla. Onu unutmur, xatirəsini əziz tuturuq.

Xəlil KÖÇƏRLİ,
tarix elmləri doktoru, professor,
Azərbaycan Respublikasının
Əməkdar müəllimi.
Nizami SÜLEYMANOV
tarix elmləri doktoru, professor.